

מוסדות
**דרבי
תורה**

בנשיאות מרן הגאון
רבי אשר וייס שליט"א

שיעור מרן הרב שליט"א

קונטרס שבועי

אגדה

שיחת חיזוק בענין אמונה ובטחון

הלכה

אם יש חיוב על החולה
להתעסק ברפואה

פרשת בחקותי תשפ"ד

שנה כ"ה - קובץ כ"ח [תתפ"ג]

יד"ל ע"י מכון "מנחת אשר"

כל הזכויות שמורות

עריכה והוצאה לאור ע"י
מכון "מנחת אשר"

להפצת תורתו של
מו"ר הגאון רבי אשר וייס שליט"א

רחוב אהרון אשכולי 109
ירושלים

המען למכתבים:
ת.ד. 23170

Email: info@minchasasher.com

פרשת בחקותי

אם יש חיוב על החולה להתעסק ברפואה

"אם בחקתי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אתם..."
(ויקרא כ"ו ג').

"והכלל כי בהיות ישראל שלמים והם רבים, לא יתנהג ענינם בטבע כלל, לא בגופם, ולא בארצם, לא בכללם, ולא ביחיד מהם, כי יברך השם לחמם ומימם, ויסיר מחלה מקרבם, עד שלא יצטרכו לרופא ולהשתמר בדרך מדרכי הרפואות כלל, כמו שאמר (שמות ט"ו כ"ו) כי אני ה' רופאך. וכן היו הצדיקים עושים בזמן הנבואה, גם כי יקרם עון שיחלו לא ידרשו ברופאים רק בנביאים, כענין חזקיהו בחלותו (מלכים ב' כ' ב'-ג'). ואמר הכתוב (דהיי"ב ט"ז י"ב) גם בחליו לא דרש את ה' כי ברופאים, ואילו היה דבר הרופאים נהוג בהם, מה טעם שיזכיר הרופאים, אין האשם רק בעבור שלא דרש השם. אבל הוא כאשר יאמר אדם, לא אכל פלוני מצה בחג המצות כי אם חמץ: אבל הדורש השם בנביא לא ידרוש ברופאים. ומה חלק לרופאים בבית עושי רצון השם, אחר שהבטיח וברך את לחמך ואת מימך והסירותי מחלה מקרבך, והרופאים אין מעשיהם רק על המאכל והמשקה להזהיר ממנו ולצוות עליו: וכך אמרו (ברכות ס"ד ע"א) כל עשרין ותרתינן שנין דמלך רבה רב יוסף אפילו אומנא לביתה לא קרא, והמשל להם (במדב"ר ט' ג') תרעא דלא פתיח למצותא פתיח לאסיא. והוא מאמרם (ברכות ס' ע"א) שאין דרכם של בני אדם ברפואות אלא שנהגו, אילו לא היה דרכם ברפואות יחלה האדם כפי אשר יהיה עליו עונש חטאו ויתרפא ברצון ה', אבל הם נהגו ברפואות והשם הניחם למקרי הטבעים: וזו היא כונתם באמרם (שם) ורפא ירפא מכאן שנתנה רשות לרופא לרפאות, לא אמרו שנתנה רשות לחולה להתרפאות, אלא כיון שחלה החולה ובא להתרפאות כי נהג ברפואות והוא לא היה מעדת השם שחלקם בחיים, אין לרופא לאסור עצמו מרפואתו, לא מפני חשש שמא ימות בידו,

אם יש חיוב על החולה להתעסק ברפואה

אחרי שהוא בקי במלאכה ההיא, ולא בעבור שיאמר כי השם לבדו הוא רופא כל בשר, שכבר נהגו. ועל כן האנשים הנצים שהכו זה את זה באבן או באגרופ (שמות כ"א י"ח) יש על המכה תשלומי הרפואה, כי התורה לא תסמוך דיניה על הנסים, כאשר אמרה (דברים ט"ו י"א) כי לא יחדל אביון מקרב הארץ, מדעתו שכן יהיה. אבל ברצות השם דרכי איש אין לו עסק ברופאים" (רמב"ן שם פסוק י"א).

הנה רבים נסתבכו בהבנת דברי הרמב"ן, ויש שהבינו מתוך דבריו שאין החולה מצווה כלל לעסוק ברפואה אלא לדרוש את ה' בתשובה ובתפלה, ומצות הרפואה לא לחולה ניתנה אלא לרופא בלבד, וכמ"ש הרמב"ן:

"וזו היא כונתם באמרם ורפא ירפא מכאן שנתנה רשות לרופא לרפאות, לא אמרו שנתנה רשות לחולה להתרפאות, אלא כיון שחלה החולה ובא להתרפאות כי נהג ברפואות והוא לא היה מעדת השם שחלקם בחיים, אין לרופא לאסור עצמו מרפואתו".

והרמב"ן הוכיח כדבריו גם ממאי דכתיב (דברי הימים ב' ט"ז י"ב) "גם בחליו לא דרש את ה' כי ברופאים", שהיה לו לפנות לנביא כפי שעשה חזקיהו המלך שבחליו פנה אל הנביא ישעיהו.

ובאמת מצינו עוד מגדולי הראשונים שכתבו שאין על החולה להתעסק ברפואות אלא לשוב אל ה' וירחמהו.

וכך כתב האבן עזרא בפר' משפטים (שמות כ"א י"ט):

"ורפא ירפא. לאות שנתן רשות לרופאים לרפא המכות והפצעים שיראו בחוץ. רק כל חולי שהוא בפנים בגוף ביד השם לרפאתו. וכן כתוב: כי הוא יכאיב ויחבש (איוב ה, יח). וכתוב באסא גם בחליו לא דרש את ה', כי אם ברופאים".

וחזר על דבריו בפירושו לתהלים (ל"ב י) עה"פ "רבים מכאובים לרשע והבוטח בה' חסד יסובבנו", וז"ל:

אם יש חיוב על החולה להתעסק ברפואה

"וטעם והבוטח בה' שלא ישען על הרופאים כאסא ודע כי הכתוב לא התיר להתרפאות רק ממכת בן אדם כי השם לבדו הוא רופא ישראל ורפואתו לחזק נפשו ולהוסיף על יראתו".

הרי שלשיטתו לא ניתנה רשות, לא לרופא לרפאות ולא לחולה להתרפאות אלא ממכות חיצוניות שע"י בני אדם ולא למחלות פנימיות שבידי שמים, ואסא דרש ברופאים לרפא את חליו שבידי שמים ולפיכך הוזכר לגנאי.

וחידוש הוא שכעין דברי האבן עזרא כתב מדעתו בפלתי (יו"ד סימן קפ"ח סק"ה):

"כנודע בכל מחקרי הרופאים אין בהם דבר ברור והחלטי אשר יאמר עליו כי הוא זה ברור בלי ספק, רק לפי שכלם ומראה עין ישפטו (ולכך אמרו חז"ל (קדושין פב ע"א) טוב שברופאים לגיהנם, אף שנאמר בתורה (שמות כא, יט) ורפא ירפא מלמד שנתנה רשות לרופא לרפאות (ברכות ס ע"א, ב"ק פה ע"א), אבל התורה דברה ממכות חוץ, באבר, שבר יד או פצע וחבורה, שזה מוחש והרופא יורד עד תכליתו ובהן כמעט מופת חתוך כמופת הנדסה, משא"כ בחולי באברים פנימים שאין עין רופא שולט בו, בזה ידונו כפי שכלם וכמדומה ובספק שקול וכדומה, עד כי רבים חללים הפילו ועצומים כל הרוגיהם, כי לדברים כאלה צריך ישוב הדעת ומתון וכהנה תנאים רבים לבל ישגה ח"ו, ונפש הוא חובל)".

ובתשובה של בעל אגודת אזור אביו של האבני נזר שנדפסה בהוצאה הראשונה של שו"ת אבני נזר (חו"מ סימן קצ"ג) כתב דחולה רשאי לשים בטחונו בהקב"ה הרופא כל בשר ומפליא לעשות ולהמנע מלהתעסק ברפואה, על פי דברי הרמב"ן והאבן עזרא שהם רוב כנגד הב"ח שכתב (יו"ד סימן של"ו) שחייב האדם להתעסק ברפואה.

ודבריו תמוהין כפי שיבואר להלן, ונבאר הלכתא דא.

ב

כתב הרמב"ן בתורת האדם (שער המיחוש ענין הסכנה):

"ומסתברא דהא דאמרינן נתנה תורה רשות לרופא לרפאות, לומר שאינו אסור משום חשש השגגה, א"נ שלא יאמרו הקדוש ברוך הוא מוחץ והוא מרפא, שאין דרכן של בני אדם ברפואות אלא שנהגו, כענין שכתוב (ד"ה ב' ט"ז) גם בחליו לא דרש את

אם יש חיוב על החולה להתעסק ברפואה

ה' כי אם ברופאים. אבל האי רשות רשות דמצוה הוא דמצוה לרפאות ובכלל פקו"נ הוא כדתנן מאכילין אותו ע"פ בקיאים... וכן עין שמרדה מותר לכוחלה בשבת, מלאכת הכוחלין משערי הקלורין של רפואות היא, והואיל ומחללין שבת ברפואות ש"מ בכלל פקוח נפש הן, ופקוח נפש מצוה רבה היא, הזריז בחכמה זו משובח והנשאל מגונה והשואל שופך דמים, וכ"ש המתיאש ואינו עושה. וש"מ כל רופא שיודע בחכמה ומלאכה זו חייב הוא לרפאות, ואם מנע עצמו ה"ז שופך דמים".

הרי לן דחולי הוי בכלל פיקוח נפש וככל שאר העניינים שיש בהם סכנה, ופשוט שמצות פיקוח נפש לא על המציל בלבד מוטלת אלא אף על המסתכן שגם הוא מצווה בצו החיים.

ועיין עוד במלחמות מס' בנהדרין (י"ח ע"א):

"ולא שמענו מדת חסידות לחולה של סכנה שלא יחללו עליו את השבת אלא המזרז משובח והמונע עצמו מתחייב בנפשו".

הרי שהרמב"ן סתר דבריו וכתב מפורשות שהרשות שניתנה לרופא לרפאות מצוה וחובה היא ולא רשות בלבד, ומצוה זו לא על הרופא בלבד מוטלת אלא אף על החולה. שהרי ברמב"ן לא סייג את דבריו לאיסור על החולה לדרוש ברופאים.

ואף את"ל שאכן הרמב"ן סתר דבריו, כלל גדול בידינו בספרי ההלכה של רבותינו גוברים על פירושיהם לש"ס, וספרי הפירוש גוברים על ספריהם באגדתא וביאורי המקראות, וא"כ פשוט דמה שכתב בתורת האדם הלכה למעשה, ומה שכתב בספר המלחמות קובעים כנגד פירוש הרמב"ן על התורה. אך באמת אין כאן סתירה כלל, ונראה בביאור דברי הרמב"ן עה"ת, דזו פשיטא לן דמצוה על החולה לחפש מזור לכאבו ותרופה לחליו, ודבר זה אפשרי בשתי דרכים, או בפניתו לנביא שיורה לו דרך על מה עשה ה' ככה ומה חרי האף הגדול הזה וכיצד עליו לתקן ולהתרפאות, או בפנותו אל הרופא שירפאהו עפ"י דרכי הטבע, אך לאחר שפסקה הנבואה מישראל ונסתמו מעינותיה מצווים כולי עלמא לפנות לרופא ולהתרפאות בדרכי הטבע.

וזו פשיטא שאין החולה יכול לסמוך על זכויותיו ותפילתו שמא אינו ראוי ולא זכאי, ואין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים, אלא בידו לדרוש בנביא או ברופא, הרופא בקי ברפואה טבעית, והנביא יודע דעת עליון והוא יכול ללמד את האדם על מה חלה ומה

אם יש חיוב על החולה להתעסק ברפואה

תיקונו ורפואתו ברוחניות על כן עליו לפנות אל הנביא ולא אל החכם, אבל משפסקה הנבואה נראה דלכו"ע אין לעורר שאלות וספיקות בלב צעירי העם.

והנה כתב הט"ז (סימן של"ו סק"א) שאכן נכון הדבר שלכתחלה לא היה ראוי לחולה לפנות לרופא אלא להקב"ה וכמ"ש "אני מחצתי וארפא", אך מכיון שאין אנו ראויים לכך מצוה עלינו להשתדל בדרכי הרפואה, ובדרך זו כתב ליישב מה שבגמ' אמרו שניתנה רשות לרופא לרפאות, ובשו"ע כתוב שזה מצוה, ואם מצוה היא למה אמרו חז"ל רשות, דמצד אמיתת התורה אין כל מצוה כלל שמצות החולה לפנות אל קוב"ה שישלח רפואה שלימה מן השמים, אך לאחר שירדה תורה לסוף דעת הבריות שלא יהיו ראויים להתרפאות בדרך נס מהקב"ה, ונתנה רשות לרופא לרפאות שוב הוי מצוה, וכתב לפרש בדרך זו את דברי הרמב"ן, עי"ש.

והחיד"א בברכי יוסף (שם סעיף ב') תמה על דדבריו דהלא בדברי הרמב"ן מבואר היפך דבריו, שהרי כתב שלא נתנה תורה רשות אלא לרופא לרפאות ולא לחולה להתרפאות, אך מ"מ להלכה הסכים לדברי הט"ז דלאחר שאין אנו ראויים שישתנו לנו סדרי בראשית לרפאותנו, מצוה וחובה לפנות לרופאים.

והש"ך (סימן של"ח סק"ה) כתב דהנשבע שלא להתרפאות ע"י נכרי שבועתו בטלה ומבוטלת, דהוי נשבע לבטל את המצוה, עי"ש.

ועוד בה שלישיה, כתב המגן אברהם (סימן שכ"ח סק"ו) שאם אין החולה רוצה להתרפאות כופין אותו, ופשוט שאין נפ"מ למה אינו חפץ להתרפאות, אם משום שסומך בבטחונו על הקב"ה או משום שטוב לו מותו מחייו.

הרי לן שלשת עמודי ההלכה שכל בית ישראל הולך לאורם, הט"ז, הש"ך והמגן אברהם שהסכימה דעתם שמצוה וחובה על החולה להתרפאות.

וכבר כתב כן הרשב"א (שו"ת ח"א סימן תי"ג):

"והוא שאמרו אב"י ורבא (חולין ע"ז) כל שיש בו משום רפואה אין בו משום דרכי האמורי. ולא עוד אלא שאסור להכנס בעניני הסכנות ולבטוח על הנס והוא אמר שקיר נטוי מזכיר עון. ואמרו כל הסומך על הנס אין עושין לו נס. ומותר לבטוח באדם והוא שלא יסור לבו מן השם. ואמרו ארור הגבר אשר יבטח באדם ומה יסור לבו. אך לבטוח בשם ושיעשה לו תשועה ע"י האיש הפלוני מותר ומצוה. וזה כולל כל עסקי בני האדם

אם יש חיוב על החולה להתעסק ברפואה

במלאכתם זולתי האנשים השלמים ושזכויותיהם מרובות. כמעשה דרבי חנינא בן דוסא עם הערוד שאמרו אוי לו לאדם שפגע בו ערוד. ואוי לו לערוד שפגע בו רבי חנינא בן דוסא. וכמעשה דרבי חנינא שהיתה אשה מחזרת ליטול עפר מתחת רגליו לכשפיי. ואמר לו שקולי אין עוד מלבדו כתיב (דברים ד'). והקשו והא אמר מר למה נקראו שמן כשפים שמכחישים פמליא של מעלה. והשיבו שאני ר' חנינא דנפישן זכוותי. ואפילו החסיד שבחסידים אין להם רשות לעשות במלאכתן דרך הבטחון רק כדרכו של עולם".

ותימה גדולה על בעל אגודת אזוב שלא שת לבו לכל זה.

ג

ויש מי שכתב לחלק בין זמן שבית המקדש היה קיים לזמן הזה, אך באמת נראה פשוט שאף בזמן המקדש פנו לרופאים לבקש רפואה, ואף הצדיקים הישירים והתמימים נהגו כן, וראיה מפורשת ממשנה (מס' שקלים פ"ה מ"א):

"אלו הן הממונין שהיו במקדש יוחנן בן פינחס על החותמות אחיה על הנסכים מתתיה בן שמואל על הפייסות פתחיה על הקינין פתחיה זה מרדכי למה נקרא שמו פתחיה שהיה פותח בדברים ודורשן ויודע שבעים לשון בן אחיה על חולי מעיים".

ובירושלמי (שקלים פ"ה ה"א, כ"א ע"ב) מבואר שמחלת המעיים היה שכיחה בבית המקדש מכיון שהכהנים הלכו יחף בשעת העבודה ואכלו הרבה בשר הקרבנות, ומשו"כ אחיה הרופא היה ממונה לטפל בחולי המעיים ולרפאותם, עי"ש.

הרי שרופא מיוחד היה ממונה על הטיפול בחולי המעיים של כהנים בבית המקדש, ובהכרח שנהגו ללמוד וללמד בענייני הרפואה.

ונראה יותר כפי שביארתי לעיל שרק בתקופת הנביאים דעת הרמב"ן שעל החולה לפנות אל הנביא לבקש מזור לכאבו.

והנה תמה הט"ז על ראיית הרמב"ן מברכות (ס"ד ע"א) מהא דרבה ורב יוסף, דלאחר שרבה עלה לכהן כראש ישיבה, במשך כ"ב שנים: "כל הנך שני דמלך רבה, אפילו אומנא לביתיה לא קרא".

אם יש חיוב על החולה להתעסק ברפואה

הרי שצדקתו וענוותנותו של רב יוסף הגנה עליו ולא נזקק לאומן להקזת דם, ותמה הט"ז מפרש"י שם שאין הכונה שרב יוסף לא הקיז דם בשנים אלה, אלא שמרוב ענווה לא רצה לנהוג שררה, ובמקום שהאומן יגיע לביתו הלך הוא לבית האומן כשנצרך להקזה. ושוב כתב שראה בעין יעקב בסוף מס' הוריות שהביא בשם גאון שבזכות ענוותנותו של רב יוסף לא הוצרך כלל לאומן, וכעין פירוש הרמב"ן.

ורש"י בהוריות פירש בשתי דרכים: א. כאשר האומן הגיע לביתו של רבה להקיז לו דם הלך אליו גם רב יוסף. ב. מרוב התמדה בתורה לפני רבה לא הקיז דם כלל בכל אותם השנים, עי"ש.

סוף דבר, פשוט הדבר שחולה שאינו עוסק ברפואה עובר עבירה ומתחייב בנפשו, וכשם שמצוה על הרופא לרפאות מצוה על החולה להשתדל בדרכי הרפואה להתרפא מחליו.

אך מ"מ ישנם מצבים שבהם החולה זכאי להשליך על ה' יהבו ולהימנע מטיפול רפואי, ושנים המה מצבים אלה.

א. חולה שאין לו אלא חיי שעה וחיייו הם חיי סבל ומכאוב, והטיפול היחיד שמציעים לו עלולה חלילה לגרום למותו המיידני, אך יש סיכוי שהטיפול לרפואתו מחליו, ובכה"ג כתב השבות יעקב (ח"ג סימן ע"ה) שזכות החולה לבחור באחד משתי הדרכים.

והארכת מאוד הכל השאלות הללו בשו"ת מנחת אשר (ח"א סימן קט"ז).

וכבר דחיתי במק"א את מה שכתב בשו"ת שערי צדק (יו"ד סימן קמ"ג) דאין מצוה לבקש רפואה אלא במחלה שחלה בו במשך ימי חייו אבל מי שנולד עם מום או מחלה אין עליו להשתדל לשנות את מצבו הטבעי, ולא ראיתי כל טעם בדבריו. עיין מש"כ בתשובה שנדפסה בספר האורטודונטיה בהלכה.

ב. חולה שאין לו מרפא ברפואה המקובלת ואין לו דרך להתרפא רק דרך הרפואה האלטרנטיבית.

ובדברי הרשב"א הנ"ל מפורש דאסור לסמוך על הנס אלא צריך "להתעסק בדברים המועילים בין בדברים הטבעיים ובין הסגולות והוא אמרו ורפא ורפא" והביא את ענין

אם יש חיוב על החולה להתעסק ברפואה

הקמיעות שמצינו בש"ס, ואם מצוה זו כוללת ענינים סגוליים פשוט שגם רפואה אלטרנטיבית בכלל. אך מ"מ פשוט דאין זה אלא בדברים ברורים ובדוקים, וכמו שכתב המגן אברהם (סימן שכ"ח סק"א) דאין לחלל שבת אלא ברפואה בדוקה.

וכך הוא בפיה"מ להרמב"ם יומא פ"ח מ"ד וז"ל:

"ואין הלכה כרבי מתיא בן חרש בזה שהוא מתיר להאכיל לאדם הכבד של כלב שוטה כשנשך כי זה אינו מועיל אלא בדרך סגולה וחכמים סוברים כי אין עוברין על המצוות אלא ברפואה בלבד ר"ל בדברים המרפאים בטבע והוא דבר אמיתי הוציאו הדעת והנסיון הקרוב לאמת אבל להתרפאות בדברים שהם מרפאים בסגולתם אסור כי כוחם חלוש אינו מצד הדעת ונסיונו רחוק והיא טענה חלושה מן הטועה וזה העיקר דעה וזכרהו כי הוא עיקר גדול".

הרי לן דאין לחלל שבת ולעבור על איסור אלא על רפואה בדוקה שנקבע ע"י הדעת והנסיון, ולענ"ד אין הרפואה החלופית בכלל זה, ורבים הטועים ומטעים ברפואה זו והמוני העם תולים תקותם בדברים שאין בהם ממש אלא הבל ורעות רוח. ואף שבודאי יש ברפואה החלופית יסודות נכונים ומועילים וגם מרפאים רבים שהם מומחים וישרי דרך אך קשה לדעת איזו היא ביאה ואיזו היא שיבה והאור והחושך משמשים בערבוביא, ובודאי שאין רפואה זו בדוקה ע"י הדעת והנסיון כרפואה המקובלת.

ומשו"כ נראה דחייב אדם להשתדל בכל עוז ברפואה המקובלת והבדוקה ורק כשאין לו מזור ותקוה לפי רפואה זו מותר לו לפנות באופן בלעדי לדרכי הרפואה החלופיים, אולם אין בזה חובה וזכאי החולה להשליך על ה' יהבו ולהימנע מטיפול רפואי אלטרנטיבי.

ד

והנה רבים מגדולי ישראל עסקו במלאכת הרפואה, ולא רק בימי חז"ל כמו שמואל האמורא הגדול (ב"מ קי"ג ע"ב), ואבא אומנא (תענית כ"א ע"ב), אלא אף בימי הראשונים, ולא רק הרמב"ם שהיה גדול הרופאים בזמנו (עיין בפתחי תשובה יו"ד סימן קט"ז ס"ק ג' שהביא מהחתם סופר (שו"ת יו"ד סימן ק"א) שכתב דכיון שהרמב"ם "דרב גובריה ברפואות וטבעיות") וכתב ספרי רפואה, אלא אף הרמב"ן עסק ברפואה כמו שהעיד בשו"ת הרשב"א (ח"א סימן ק"כ).

אם יש חיוב על החולה להתעסק ברפואה

ועיין בבדק הבית לבית יוסף (יו"ד סימן קנ"ד) שהרמב"ן עזר בדרכי הרפואה לנשים נוכריות ללדת וכמו שהעיד הרשב"א, וכתב לו רבינו יונה "על מעשה זה תבא עליך ברכה שאתה מרבה זרעו של עמלק".

והתשב"ץ כתב בספרו מגן אבות על מס' אבות (פ"ד) ובסוף דבריו כתב בדרך התנצלות דבהיותו גר במיורקה תחת מלכות אדום היה מתפרנס מן הרפואה, אך משנאלץ לברוח מחמת המציק לצפון אפריקה לארצות האיסלאם קשה לו להתפרנס מעסק הרפואה ונאלץ לקבל עליו עול הרבנות.

ובאמת יש מצוה רבה לעסוק ברפואה, ומצינו בדברי רבותינו הראשונים כמה טעמים ומקורות ביסוד מצוה זו, ואבאר.

א. הרמב"ן (תורת האדם שם) כתב דהרופא מקיים מצות השבת אבידה, שהרי דרשו (סנהדרין ע"ג ע"א) השבת גופו מ"והשבתו לו", וכ"כ הרמב"ם בפירוש המשנה (נדרים פ"ד מ"ד).

ב. עוד כתב הרמב"ן (שם) שהרופא מקיים מצות ואהבת לרעך כמוך, והארכתי במק"א בשיטת הרמב"ם בכל המצוות שהם גמילות חסדים בגופו בכלל מצוה זו, ואכמ"ל.

ג. בשאלתות דר' אחאי גאון (שאלתא ל"ח) וכן ברמב"ן כתבו שמקור המצוה מדכתיב "וחי אחיך עמך" (ויקרא כ"ה ל"ו).

ד. בתוס' הרא"ש (ברכות ס' ע"א) הביא דברי הר"י מאורליינש שמצוה זו מקורה ב"לא תעמוד על דם רעך", וכמו שאמרו בסנהדרין שם שמכאן שאם רואה אדם חבירו תובע בנהר או חיות רעות באות עליו שחייב להצילו, והוא הדין לחולה.

ולכאורה פשוט לפי זה שיש ברפואת החולה עשה ול"ת.

ה. בשו"ת התשב"ץ (ח"ג סוס"י ל"ז) כתב בתו"ד דמצות פיקוח נפש על כל ישראל רמיא מדכתיב וחי בהם, ומדכתיב לא תעמוד על דם רעך.

אם יש חיוב על החולה להתעסק ברפואה

ויש לעיין דפסוק זה (ויקרא י"ח ה') "ושמרתם את חקתי ואת משפטי אשר יעשה אתם האדם וחי בהם אני ה'", מן המצוות הכלליות היא שמירת החקים והמשפטים כולם, וכבר כתב רש"י שם שהכוונה לחיי העולם הבא, וצ"ע.

ה

הנה מבואר במס' ברכות (ס' ע"א):

"דאמר רב אחא הנכנס להקיז דם אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהי שיהא עסק זה לי לרפואה ותרפאני, כי אל רופא נאמן אתה ורפואתך אמת, לפי שאין דרכן של בני אדם לרפאות אלא שנהגו. אמר אביי לא לימא אינש הכי, דתני דבי רבי ישמעאל ורפא ירפא מכאן שניתנה רשות לרופא לרפאות".

ובט"ז (יו"ד סימן של"ו ס"ק א' הנ"ל) כתב בביאור דברי הגמ':

"נראה פי' הגמרא בדרך הזה דרב אחא הצריך לומר האי לישנא שכן אין דרכן של בני אדם בנוסח התפלה שאומר המקיז דם דהיינו שהוא מתנצל למה מבקש רפואה על ידי ההקזה שהוא לפי הטבע אף שאינו מן הראוי לעשות כן אלא לבקש רחמים להנצל ע"י רחמים של מעלה מ"מ מאחר שכבר נהגו לעשות רפואה ע"י הטבע גם אני עושה כן ועל כל פנים אני מודה שהכל בא על ידך כי אל רופא נאמן אתה ועל זה חולק אביי דלא לימא שכן נהגו דגם התורה הסכימה על זה שיהא רפואה ע"פ הטבע כי ירדה תורה לסוף דעת האדם שלא יהיה זכאי כל כך שתבא רפואתו ע"י נס מן השמים וע"כ אין שייך לומר דהאי קרא דרפא ירפא קמ"ל מצוה דאלו האדם זכאי אינו צריך לכך ואדרבה היה צריך דוקא רפואה ע"י שמים אלא דלפי דרכו של אדם רשות הוא לו וע"כ הוה האידנא חיוב בדבר ומצוה היא כיון דלפי מעשה האדם חיותו תלוי בכך כן נ"ל נכון".

ומבואר שלדברי רב אחא על האדם להתנצל בבואו לעסוק ברפואה על עצם התעסקותו בחיפוש רפואות כיון שבאמת לא היה צריך להתעסק ברפואה אלא לחזור בתשובה וזהו היה מביא גם מזור לגופו, ולכן עליו לומר "כי אל רופא נאמן אתה ורפואתך אמת, לפי שאין דרכן של בני אדם לרפאות אלא שנהגו", ועל זה חולק אביי שאין לומר כן, דגם התורה הסכימה שעל האדם לחפש רפואות כיון שירדה תורה לסוף דעת האדם שלא יהיה ראוי לרפואה ע"י נס מן השמים, ולכן מצווה על האדם להתעסק

אם יש חיוב על החולה להתעסק ברפואה

ברפואה, וזה כוונת חז"ל בתנא דברי רבי ישמעאל ורפא ירפא מכאן שניתנה רשות לרופא לרפאות.

שיחת חיזוק בענין אמונה ובטחון

שיחת חיזוק בענין אמונה ובטחון

(קהילת כתר תורה מקסיקו אדר ב' תשפ"ד)

כל קהלא קדישא הדין התאסף במטרה אחת להתחזק באמונה ובטחון, ואין לך ענין נשגב וגדול מזה. וראה מה שכתב רבינו הרמב"ם בפירוש המשנה (סוף מס' ברכות):

"כי יקר בעיני ללמד עיקר מעיקרי הדת והאמונה יותר
מכל אשר אלמדהו"

מי לנו גדול מאדונינו המיימוני, שקבע משנה נקיה וברורה בכל המצוות וההלכות שבתורה, והכניס את כולם לי"ד הגדרות, ועוד פירש את כל ששת ספרי המשנה, והיה גדול הפילוסופים בעם ישראל והורה דרך לנבוכי האומה, ומכל אלה לא מצא דבר יקר ללמד כמו עיקר מעיקרי האמונה.

וכך למדנו מדברי הגמ' בסוף מס' מכות (כ"ד ע"א)

"אמר רב המנונא מאי קרא תורה צוה לנו משה מורשה,
תורה בגימטריא שית מאה וחד סרי הוי, אנכי ולא יהיה לך
מפי הגבורה שמענוס... בא דוד והעמידן על אחת עשרה.. בא
ישעיהו והעמידן על שש... בא מיכה והעמידן על שלש... חזר
ישעיהו והעמידן על שתיים... בא עמוס והעמידן על אחת
שנאמר כה אמר ה' לבית ישראל דרשוני וחיו. מתקיף לה רב
נחמן בר יצחק, אימא דרשוני בכל התורה כולה, אלא, בא
חבקוק והעמידן על אחת, שנאמר: וצדיק באמונתו יחיה."

וביאור סוגיא זו, דזו פשיטא לן שכל איש ישראל חייב בכל תרי"ג מצוות שבתורה, אלא שגדולי האומה ראו צורך לפי דורם להעמיד את עיקרי הדת על השרשים היסודיים החשובים ביותר, ומהם יתד ומהם פינה לכל יתר מצוות התורה, וכל אחד מהם קבע מעט יסודות ושרשים

שיחת חיזוק בענין אמונה ובטחון

שלפי רוח קדשו והבנתו הן הם היסודיים ביותר, עד שבא הנביא חבקוק והעמיד את כל התורה כולה על יסוד אחד "וצדיק באמונתו יחיה".

א

מה בין אמונה ובטחון והיחס ביניהם

תחילה יש להבין מה בין אמונה לבטחון, ומה היחס בין שני עניינים נשגבים אלה.

ונראה ביסוד הדברים. האמונה היא רעיון מופשט, והבטחון היא הביטוי המעשי לרעיון האמונה. כל אחד מישראל מצווה להאמין בהקב"ה שהוא הבורא והוא המנהיג והוא לבדו אדון כל, והוא משגיח על כל מעשי האדם, וזן ומפרנס את כל העולם כולו. אך אמונה זו חבויה ונצורה בלבו של אדם, והביטוי המעשי לאמונה, בהיות האדם בוטח בהקב"ה וסומך עליו ומשליך עליו יהבו.

והבטחון הוא גם מבחן האמונה, דבקל יכול האדם לטעון ולהערים את עצמו שאכן מאמין הוא באמונה שלימה, אך אם בשעת מבחן אינו בוטח בו, הרי דבהכרח שיש דופי באמונתו ואיננה אמונה שלימה.

(אמנם בחינה דקה יש, שהאדם דואג ודואב שמא יגרום החטא ושמא אינו ראוי לישועת ה' ואינו כדאי לרחמי שמים, אך על האדם להתבונן ולחשב חשבון נפשו, האם חשש זה הוא הטורד את שלות נפשו, או שמא אין אמונתו שלימה, וזאת הסיבה שאינו בוטח בעזרת השי"ת).

וכבר תיאר מרן החזון איש בלשונו הפיוטית (אמונה ובטחון פ"ב אות ב'):

"ולהאמור האמונה והבטחון אחת היא, רק האמונה היא המבט הכללי של בעליה, והבטחון המבט של המאמין על עצמו, האמונה בבחינת הלכה, והבטחון בבחינת מעשה. נקל להיות בוטח בשעה שאין עיקר התפקיד של הבטחון, אך מה קשה להיות בוטח בשעת תפקידו באמת, נקל לשגר בפיו

שיחת חיזוק בענין אמונה ובטחון

ובשפתיו את הבטחון, שהוא להלכה ולא למעשה, רק כמתענג על דמיונות מזהירים ומשמחים, ומרוב הימים הוא מטעה את עצמו ומטעה את אחרים, כי אמנם עלה על בני גילו במדת הבטחון, ולאמתת הדבר משמש במדה זו להטבת חלומות נעימים על העתיד הכמוס. ואמנם בזאת יבחן אם פיו ולבו שוין, האם בוטח הוא באמת או אך למד לשונו לצפצף בטחון, בטחון, ובלבו לא קוננה, כאשר נפגש במקרה הדורש בטחון, ואשר בשעה זו תפקידו של הבטחון לנהלהו, להחלימו ולרפאותו, האם בשעה הקשה הלזו פנה אל הבטחון, ויבטח בו, או דוקא בשעה זו לא פנה אליו, ופנה אל רהבים ושטי כזב, אל אמצעים מגונים ותחבולות שוא".

ובכתב סופר (פרשת מקץ) פירש את הכתוב (ירמיהו י"ז ז):

"ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו".

וצ"ב בכפל הלשון, מה פשרו, וכתב דשני מידות בקטני אמונה, יש שהאדם יוצא לדרכו ומתכנן תוכניות גדולות לפתח עסקים גדולים ורוממות הבטחון בפיו, ובטוח בסייעתא דשמיא, אך כאשר מתעוררים קשיים בהמשך הדרך ואין העניינים מסתדרים כפי שתכנן נכנס הוא ליאוש עמוק ולדכאון. לעומתו יש שהאדם בתחילת הדרך בטוח בכחו ועוצם ידו, בחכמתו וכשרנותו ובטוח הוא שיצליח, אך כאשר מתגלים קשיים בהמשך, נזכר הוא ברבון כל העולמים ואדון כל המעשים ורץ להתפלל בקברי צדיקים ובמקומות הקדושים.

זה וזה לוקים באמונה ובטחון, כי על האדם להתפלל אל ה' כשהוא יוצא לדרך ולבטוח בה' גם כאשר תכניותיו משתבשות ואינם עולים יפה, וז"ש "ברוך הגבר אשר יבטח בה'" בתחילה, "והיה ה' מבטחו" בכל המשך הדרך. והדברים דרך חיים ותוכחת מוסר.

וביותר צריך חיזוק בזה בזמן שהאדם סובל יסורים ומדת הדין פוגעת בו, או כשהוא רואה בצערו של אחד מקרוביו, או צערם של תלמידי חכמים. וכבר כתב רבינו הרמב"ן (בהקדמה לפירושו על ספר איוב):

שיחת חיזוק בענין אמונה ובטחון

"ויש דבר מכאיב הלבבות ומדאיב המחשבות, ממנו לבדו נמשכו רבים בכל הדורות לכפירה גמורה, והוא הראות בעולם משפט מעוקל, וצדיק ורע לו רשע וטוב לו, כי יאמרו מדוע דרך פלוני ופלוני צלחה, ולמה פלוני ופלוני שיראו צדיקים אבדו".

ובברכות (ז' ע"א) אמרו חז"ל שמשה רבינו ביקש מהקב"ה לדעת את סוד צדיק ורע לו רשע וטוב לו, עי"ש.

אך אף בשעות קשות אלה עלינו להתחזק ולהרגיש בלבנו שהקב"ה משתתף בצערינו, וכמ"ש (סנהדרין מ"ו ע"א): "אמר רבי מאיר בשעה שאדם מצטער שכינה מה לשון אומרת: קלני מראשי, קלני מזרועי".

וזכורני ששמעתי פעם מל"ק מו"ר בעל דברי יציב כשדיבר על האסון הגדול שפקדו בימי השואה האיומה, ששיכל את כל משפחתו הגדולה, את אשתו הצדקת ואת אחד עשר ילדיו, ואמר "לרגע לא הרהרתי אחר מידותיו של הקב"ה".

צמרמורת אחזה בי לשמע הדברים, וכך גם אני מרגיש בכל עת ובכל פעם שאני חוזר עליהם. כמה גדול כח האמונה והבטחון של צדיק נשגב זה. וממנו נלמד להצדיק את הדין ולקבל יסורים באהבה, והקב"ה ישמרנו ויצילנו ואך טוב וחסד ירדפוני כל ימי חיינו.

וראה מה שכתב בתלמידי רבינו יונה (ברכות ב' ע"ב מדה"ר) שהקשה על מה שאמרו שכל הסומך גאולה לתפילה מובטח לו שהוא בן עולם הבא, וכי למה מגיע לאדם שכר עולם הבא בשביל הלכה מסויימת זו, ובתירוץ השני כתב:

"ועוד אמר מורי נר"ו טעם אחר מפני שכשמזכיר גאולה מצרים ומתפלל מיד הוא מראה שבוטח בה' בתפלה כיון שמבקש ממנו צרכיו שמי שאינו בוטח בו לא יבקש ממנו כלום וכן נראה באלה שמות רבה בפרשת בא אל פרעה שאומר לשם שכשראו ישראל הנסים והנפלאות שהיה עושה עמהם

שיחת חיזוק בענין אמונה ובטחון

הבורא שלא כטבעו של עולם בטחו בו ועל זה נאמר וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים וייראו העם את ה' ויאמינו בה' וגו' וכיון שמזכיר עכשיו אותה הגאולה שבטחו אבותינו בה' והצילם ומתפלל מיד נמצא שגם הוא בוטח בו שיענה אותו כמו שענה לישראל בעבור שבטחו בו ומפני זה מזכיר אותה הגאולה ומתפלל מיד והבטחון הוא עיקר היראה והאמונה ולפיכך זוכה בסיבתו לחיי עולם הבא".

הרי שהבטחון הוא "עיקר היראה והאמונה", וכאשר האדם מאמין ובוטח, אכן מובטח לו שהוא בן עולם הבא.

ב

בכח הבטחון

וידוע בשער בת רבים מה שנחלקו במהות וכח הבטחון, ושתי דרכים מצינו בזה.

יש אומרים שהבוטח בה' בטחון גמור לא יאונה לו כל רע ויש בכח הבטחון להגן להציל ולהושיע, וכמ"ש "השלך על ה' יהבך והוא יכלכלך".

ורבים הלכו בדרך זו, וכמו שהבאתי במק"א (מנחת אשר אמונה ובטחון מאמר ג').

אך החזון איש בספרו אמונה ובטחון (פרק ב') דחה דרך זו וכתב שהיא בטחון של שוטים, דיש דין ויש דיון, ואין דין שמים משתנה לפי בטחונו של אדם, ואין מצוות הבטחון אלא להאמין שהקב"ה כל יכול, ואין עוד מלבדו, ו"אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים" (ברכות י' ע"א), והקב"ה לעולם בכחו להגן ולהושיע.

ולכאורה שתי דרכים אלה יש להם בית אב ומקור במעשה אחד שמובא פעמיים בש"ס בשינוי גירסא.

דהנה אמרו בסנהדרין (ס"ז ע"ב):

שיחת חיזוק בענין אמונה ובטחון

"ההיא איתתא דהות קא מהדרא למשקל עפרא מתותי כרעיה דרבי חנינא. אמר לה אי מסתייעת, זילי עבידי, אין עוד מלבדו כתיב".

ופירש רש"י:

"אין עוד מלבדו כתיב – ואם המקום חפץ בי לא תוכלי להרע, ואם תוכלי מאתו יצא ואני מקבלן".

הרי שרבי חנינא לא היה בטוח שהמכשפה לא תוכל להזיק לו, אלא שאם אכן ינזק על ידה אין זה אלא רצון ה' והוא מקבלו באהבה.

אך עובדא זו מובאת עוד במס' חולין (ז' ע"ב) ושם איתא:

"ההיא איתתא דהות קא מהדרא למישקל עפרא מתותיה כרעיה דרבי חנינא, אמר לה שקולי, לא מסתייעא מילתיך, אין עוד מלבדו כתיב".

הרי שרבי חנינא בטוח היה ש"לא מסתייעא מילתיך" דאין עוד מלבדו כתיב, והכל בדיני שמים ובטוח היה שהקב"ה יפר עצת ערומים והיא לא תוכל להזיק לו.

(אך אפשר שכונתו שאין עוד מלבדו ואין כל ממש בכישוף והבל הבליים היא, וכשיטת הרמב"ם (הל' עבודת כוכבים פי"א הי"א והשו"ע יו"ד סימן קע"ט סעיף ו'), אך לדעת רוב רבوتינו הראשונים והפוסקים שיש ממש בכישוף, ע"כ הכונה שמכח הבטחון בטוח היה שלא תוכל להזיק לו).

אך כבר ביארתי שם את הנראה לענ"ד דודאי יש כח במדת הבטחון לעורר על הבוטח רחמי שמים ולהגן עליו מן הנזק והצער, וכמו שהוכחתי ממקורות רבים מדברי חז"ל והראשונים, אך אין בזה כל הבטחה גמורה, והקב"ה כטוב בעיניו יעשה, ומי יאמר לו מה תעשה ומה תפעל.

וכך גזרה חכמתו, וכך מצות התורה שעל האדם להשתדל בדרכי הטבע והעולם ואינו יכול לסמוך על מדת הבטחון, וכך דרשו חז"ל (ברכות ס'

שיחת חיזוק בענין אמונה ובטחון

ע"א וב"ק פ"ה ע"א) "ורפא ירפא, מכאן שניתנה רשות לרופא לרפאות", וכתבו הראשונים (עיין ברמב"ן בתורת האדם שער הסכנה, מלחמות סנהדרין י"ח ע"א מדה"ר, שו"ת הרשב"א ח"א סי' תי"ג והארכתי בזה בשו"ת מנחת אשר ח"א סימן ק"כ) דלא רשות בלבד ניתנה אלא אף מצוה וחובה.

וכך גם בענין הפרנסה, וזה שענה ר' יהושע בן חנניה לאנשי אלכסנדריה של מצרים (נדה ע' ע"ב):

"שאלו אנשי אלכסנדריא של מצרים את רבי יהושע בן חנניה מה יעשה אדם ויתעשר... אמר ר"י ב"ח ירבה בסחורה וישא ויתן באמונה ויבקש ממי שהעושר שלו".

הרי שהרוצה שיעשיר צריך להרבות בסחורה.

אך עיין שם בהגהות הגר"א שמחק את שתי התיבות "ירבה בסחורה". הרי דלשיטתו אין העשירות תלויה בריבוי ההשתדלות אלא בזכות נקיון כפים ומדת הבטחון. אך פשוט דאף לשיטתו צריך לישא וליתן ולהשתדל בצרכי הפרנסה.

אמנם נראה דאף אם נאמר שבענין פרנסה יכול האדם להתעסק בהשתדלות מועטת, ברפואת התחלואים מצוה עליו להשתדל השתדלות ראויה מקובלת ומאומצת, וכל שלא ישתדל השתדלות ראויה הרי זה שופך דמים.

ויסוד הדברים, דבניגוד לריבוי הממון, הצלת נפשות ורפאות החולה מצוות הם, ובכל ענין המצוות על האדם להשתדל השתדלות גדולה ולא יהא מסתפק במועט, וכשם שצריך להשתדל השתדלות מאומצת בקיום כל מצוות התורה, הוא הדין בכל עניני הרפואה.

אך אף בעניני הרפואה אין צריך להפליג ולהגזים, ואף שיש לאדם להשתדל להתרפא ע"י רופא מומחה, אינו צריך להוציא הון רב ולנסוע מעבר לסמבטיון כדי למצוא את הרופא הכי מומחה בעולם, וטעות זו מצויה ושכיחה, כאשר צריך החולה לעבור ניתוח מורכב, והוא שומע

שיחת חיזוק בענין אמונה ובטחון

שבארץ רחוקה יש רופא המומחה ביותר, וצריך הוצאות מרובות וטרחה יתירא להגיע אליו, מטיל עצמו על הציבור, ולוה כספים רבים כדי לנסוע לשם, אף שגם במקומו יש רופאים מומחים ומצויינים, ויש בזה מחוסר אמונה בהקב"ה הרופא כל בשר ומפליא לעשות, ועליו לדעת שכל הרופאים אינם אלא שליחיו של הקב"ה.

ומ"מ אי אפשר לתחום במדוייק את תחום ההשתדלות ולקבוע מה השיעור והגבול של ההשתדלות בכל תחומי החיים ובכל צרכיו של האדם.

ופעם אחת הפציר בי אחד להגדיר לו את תחום ההשתדלות הראויה בפרנסה, ואמרתי לו, כשתצליח, שלא תזוח דעתך ותחשוב "כחי ועוצם ידי עשו לי את כל החיל הזה", וכשתכשל ח"ו אל תתיאש, אלא תתבונן ותבין שגם ההצלחה וגם הכשלון, הכל מאתו יתברך שמו.

ג

בכח ההשתדלות

ובכל עיקר כח ההשתדלות גם כן מצינו שתי דרכי הבנה:

א. לדעת הבית הלוי (בראשית מ"א א') באמת אין ממש בהשתדלות ואיננה אלא כסות עינים, שאין חפץ ה' לעשות נסים גלויים, ולפיכך נדרש האדם לעסוק בהשתדלות, אך באמת אינו אוכל פרי מעשיו אלא ברכת ה' היא לבדה תעשיר. ויתירא מזו כתב שכל ההשתדלות אינו אלא "כדי שיהיה נקל לו לבטוח בה".

ב. לעומת זאת, ההבנה הפשוטה והמקובלת שע"י ההשתדלות הקב"ה מברך את פרי מעשיו של האדם והברכה שרויה בהשתדלותו ובמעשה ידיו כמנהגו של עולם.

אך בין כך ובין כך, יידע האדם שלא כחו ועוצם ידו עשו לו את כל החיל הזה, "וזכרת את ה' אלקיך כי הוא הנתן לך כח לעשות חיל".

שיחת חיזוק בענין אמונה ובטחון

אך על הבוטח בה' לדעת ולא לשכוח, כי יש דין ויש דין והאדם נידון לפי מעשיו, ועל כל צרה שלא תבוא עליו לפשפש במעשיו ולהתבונן על מה חרי האץ הגדול הזה, ולחזור בתשובה.

וכך כאשר הוא מבקש מהקב"ה הצלחה ופרנסה וכל צורך שהוא עליו להטיב מעשיו ודרכיו כדי שיהיה ראוי לחסדי שמים, כי אף שיש כח בעצם מדת הבטחון להביא על האדם חסדי שמים, אין זו פוטרתו מלהטיב צרכיו ולתקן מעלליו.

מספרים שפעם אחת נפגש הגאון רבי נפתלי טרופ זצ"ל מגדולי תלמידיו של החפץ חיים עם קבוצת חסידים בעיירת הנופש מארינבאד. כל אחד מהחסידים סיפר מופתים שראה במחיצת רבו בבחינת צדיק גוזר והקב"ה מקיים, והגרנ"ט אחז בפלך שתיקה. ביקשוהו החסידים לספר מופת שראה במחיצת רבו הקדוש החפץ חיים, וענה הג"ר נפתלי, כל אחד מכם מספר על צדיק גוזר והקב"ה מקיים, ואני אין לי אלא לספר מה שראו עיני בבחינת הקב"ה גוזר והצדיק מקיים.

יהי רצון שנזכה כולנו להתחזק באמונה ובבטחון גמור, והקב"ה ברחמיו המרובים יגזור עלינו גזירות טובות וימלא כל משאלות לבנו לטובה ולברכה.

נר זיכרון

לעילוי נשמת

הרה"ח משה בן
מוה"ר יוסף דוד ז"ל
נלב"ע כ"ז סיון תשמ"ז

מרת מלכה מחלה בת
הר"ר מרדכי זיסקינד ז"ל
נלב"ע ג' אייר תשס"ו

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י בנו ידידנו עוז
הר"ר דוד הגר הי"ו
לום אנג'לס

